

Μνήμων

Τόμ. 8 (1982)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΩΟΣ

ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ: Φορολογία και εγχρηματισμός στην οικονομία των βαλκανικών χωρών (15ος-16ος αι.) ● ΑΝΤ. ΛΙΑΚΟΣ: Οι φιλελεύθεροι στην επανάσταση του 1862. 'Ο πολιτικός σύλλογος «Ρήγας Φεραίος» ● ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΑΡΔΑ: Πολιτισμικοί στρατηγικοί στην Ελλάδα στα τέλη του 19ου αιώνα ● ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΒΛΑΣΣΗ: 'Η συμμετοχή των Έκπασιών στα 'Ορλωφικά (1770) και ή άνειδραση της Βενετίας ● ΑΛΕΚΑ ΜΠΟΥΤΖΟΥΒΗ - ΜΠΑΝΙΑ: Τό Καποδιστριακό κόμμα 1832-1833. 'Από την ήττα στον παραγκωνισμό και την καταδίκη ● Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ: Συγκριτισμός ● ΟΛΓΑ ΓΚΡΑΤΖΙΟΥ: Τό μονόφυλλο του Ρήγα του 1797. Παρατηρήσεις στη νεοελληνική εικονογραφία του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου ● Γ. ΜΟΥΡΕΛΟΣ: 'Η προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης και οι σχέσεις της με τους συμμάχους (Σεπτέμβριος 1916-'Ιούνιος 1917) ● Η. FLEISCHER: Νέα στοιχεία για τη σχέση Γερμανικών άρχων κατοχής και Ταγμάτων 'Ασφαλείας ● Ε. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ: Τό πρόβλημα των γενεαλογιών στην 'Ιστορία ● Π. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ: 'Η έμπορικé έταιρικé συνεργασία του βενετικού οίκου Ταρωνίτη - Θεοτόκη και των αδελφών Γ. και Θ. Παρηγόρατων (1732-1737). ● ΑΡ. Κ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ένα άγνωστο έπιστόμιο και μία Έλληνική μαρτυρία για τό πέρασμα του Lenin από τη Τουρκία στην Θεσσαλία ● Γ. ΚΟΚΚΙΝΑΣ: 'Ισοκράτους λόνοι τρεις: Φλωρεντία c. 1495 ή Ρώμη c. 1517; Γέρω από μία διάφθορα στον Legrand. ● Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ: 'Η άσημαντη μαρτυρία ● Γ. ΜΠΟΚΟΣ: Συμπληρωματικά στοιχεία σχετικά με την πρόταση του Π. Μαρκίδη-Πούλιου για έγκριση της τυπογραφίας στα Έπτάνηρα ● Τ. Ε. ΣΚΑΑΒΕΝΙΤΗΣ: Βιβλιολογικά Α' ● Χ. ΛΟΥΚΟΣ: 'Η ένδειξη προσόδων κατά την Καποδιστριακή περίοδο. ● ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1977

ΑΘΗΝΑ 1980 - 1982

Η ΑΣΗΜΑΝΤΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.253](https://doi.org/10.12681/mnimon.253)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΕΡΕΜΗΣ Θ. (1982). Η ΑΣΗΜΑΝΤΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ. *Μνήμων*, 8, 318-321. <https://doi.org/10.12681/mnimon.253>

Οί παραπάνω ένδειξεις ένισχύονται άποτελεσματικά και άπό την έξέταση του χαρτιού· τουλάχιστον για τον πρώτο αιώνα της τυπογραφίας, τó χαρτί θεωρείται άπό τη σύγχρονη Βιβλιογραφία ²⁰ πολύτιμο στοιχείο για τον πρόσδιορισμό του χρόνου αλλά και του τόπου έκτύπωσης. Στόν Ίσοκράτη βρίσκει κανείς δύο ύδατόσημα· τó πρώτο (δίκλωνη γοργόνα μέσα σέ κύκλο) πού δέν ταυτίζεται ακριβώς με κανένα άπό τά γνωστά, είναι όμοιο με τó 13886 του Briquet ²¹ ó όποιος τó τοποθετεί στη Ρώμη τó 1515· φυσικά δέν έχει σχέση με τά ύδατόσημα των βιβλίων του ΑΙορα, αλλά δέ στάθηκε δυνατό νά έντοπιστεί ούτε στα άντίτυπα των βιβλίων του Γυμνασιακού τυπογραφείου πού ύπάρχουν στις Άθηνάϊκές Βιβλιοθήκες. Τó δεύτερο όμως (βούκινο σέ κύκλο) ²² είναι ακριβώς τó ίδιο με τó μοναδικό πού βρίσκουμε στα βιβλία του Γυμνασίου πού τυπώθηκαν τó 1517 - 18 (Legrand I 56, 59, 60).

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΚΚΩΝΑΣ

Η ΑΣΗΜΑΝΤΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Άπό τις πηγές της πολιτικής ιστορίας του έλληνικού μεσοπολέμου πού έχουν έκδοθει άπουσιάζουν (με σημαντικότερη έξαίρεση τó ήμερολόγιο του Ι. Μεταξά) οί μαρτυρίες πού άποδίδουν τις λιγότερο κολακευτικές όψεις της δράσης δημοσίων προσώπων.

Άν έξαιρεθούν κάποιες άθέλητες άποκαλύψεις πού όφείλονται στην άφέλεια μάλλον παρά στην ιστορική άντικειμενικότητα των συγγραφέων τους, τά παραλειπόμενα των άυτοβιογραφικών άναμνήσεων και των άγιογραφικών βιογραφιών, βρίσκονται κυρίως σέ άρχεία με προσωπικές άλληλογραφίες. Ή άναφορά στις μαρτυρίες αυτές όταν δέν γίνεται με τη διάθεση του ώτακουστή ένός ιστορικού κουτσομπολιού ή με κάποια άτοπη ήθικολογική πρόθεση, προσφέρουν ένδιαφέροντα στοιχεία για όρισμένα φαινόμενα της πολιτικής ζωής. Όταν μάλιστα ή συχνότητα του φαινομένου δέν περιορίζεται στις περιπτωσιολογικές ιδιοτυπίες όρισμένων προσωπικοτήτων, τότε είναι δυνατό νά όδηγηθούμε σέ συμπεράσματα με εύρύτερο θεωρητικό ένδιαφέρον.

Οί 20 έπιστολές και σημειώματα του Γεωργίου Κονδύλη πρós τον

20. Philip Gaskell, *A new introduction to Bibliography*, Oxford 1979³, σ. 319.

21. C. M. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, Leipzig: Verlag von Karl W. Hiersemann, 1923².

22. Briquet, άρ. 7855.

Ἰωάννη Κουντουριώτη πού γράφτηκαν ἀπό τὸ 1924 ὡς τὸ 1933 ἔχουν ἀποκλειστικὰ ρουσφετολογικὸ χαρακτήρα. Ὁ Ἰωάννης Κουντουριώτης, ἀδελφὸς τοῦ ναυάρχου καὶ πρώτου Πρόεδρου τῆς ἀβασίλευτης Δημοκρατίας Παύλου Κουντουριώτη, ὑπῆρξε Θεοτοκικός βουλευτὴς Ὑδρας καὶ φίλος τῶν ἀνακτόρων ὡς τὸ διχασμό. Φίλος τοῦ Βενιζέλου, ἔγινε μετὰ τὸ 1917 γιὰ ἓνα διάστημα πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδας στὸ Βελιγράδι καὶ ἀργότερα διευθυντὴς στὴν Τράπεζα Ἀθηνῶν. Ὁ Γεώργιος Κονδύλης, ἀπὸ τοὺς δυναμικοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ μεσοπολέμου, ὑπῆρέτησε ἀρχικὰ τὸν ἀντιμοναρχικὸ ἀγώνα καὶ τὴν ἐγκαθίδρυση ἀβασίλευτου καθεστώτος στὴν Ἑλλάδα. Διετέλεσε ὑπουργὸς σὲ πολλὲς κυβερνήσεις καὶ τὸ 1926 ἀνέτρεψε τὴν στρατιωτικὴ δικτατορία τοῦ στρατηγοῦ Θεόδωρου Παγκάλου. Ἀπὸ τὸ 1931 ἄλλαξε ριζικὰ πολιτικὴ τοποθέτηση καὶ ἔγινε ἡγετικὸ στέλεχος στὸ ἀντιβενιζελικὸ στρατόπεδο. Ἐπαιξε κρίσιμο ρόλο στὴν καταστολὴ τοῦ βενιζελικοῦ κινήματος τοῦ 1935 καὶ στὴν ἐπαναφορὰ τῆς μοναρχίας τὸν ἴδιο χρόνο.

Οἱ μαρτυρίες πού παραθέτουμε ἐδῶ προέρχονται ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Ἰωάννη Κουντουριώτη πού ἔχει ἐνταχθεῖ στὸ Ἑλληνικὸ Λογοτεχνικὸ καὶ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο (Ε.Λ.Ι.Α.). Εὐχαριστίες ὀφείλω στὸ κ. Δημήτρη Πόρτολο πού ἔθεσε τὸ φάκελλο μὲ τὶς ἐπιστολὲς - σημειώματα τοῦ Γ. Κονδύλη στὴ διάθεσή μου.

Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ φακέλλου ἔχει ἡμερομηνία 30 Μαΐου 1924 καὶ εἶναι γραμμμένη σὲ ἐπιστολόχαρτο τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν. Ὁ Ὑπουργὸς Κονδύλης γράφει στὸν Κουντουριώτη τὰ ἀκόλουθα* :

Ἀγαπητὲ φίλε,

Τὸν κομιστὴ κ. Γεωργ. Ἀναγνωστιάδην δικηγόρον ἐκ Τρικκάλων συνέστησα εἰς τὸν κ. Ἡλιάσκον διὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑποκαταστήματος τῆς Τραπεζῆς Ἀθηνῶν ἐν Τρικκάλαις θεωρῶν τοῦτον κατάλληλον καὶ λόγῳ τοῦ ἠθικοῦ του καὶ τοῦ κύρους ὅπερ θὰ ἔχη ἐν Τρικκάλαις καθόσον εἶναι ἐκ τῶν καλλιτέρων τῶν Τρικκάλων οἰκογενειῶν καὶ λόγῳ τῆς μορφώσεώς του.

Ὁ κ. Ἡλιάσκος συνέστησε εἰς αὐτὸν νὰ ὑποβάλλῃ μίαν αἴτησιν καὶ νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἐξέτασιν.

Σᾶς παρακαλῶ ὅπως ἐνεργήσετε ὅ,τι εἶναι δυνατόν καὶ τοποθετηθῇ ὡς διευθυντὴς τοῦ ὑποκαταστήματος Τρικκάλων.

Μὲ πολλὴν ἀγάπην καὶ ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν,

Γ. Κονδύλης

Ἀκολουθεῖ ἐπιστολὴ μὲ ἡμερομηνία 17 Ἰουνίου 1924.

Ἀγαπητὲ μου κύριε Κουντουριώτη,

Ὁ κομιστὴς τῆς παρουσίας Κωνστ. Φλούλης¹ εἶναι ἰδικός μου ἄνθρωπος—πολύ

* Διατηρήθηκε σὲ ὄλα τὰ κείμενα ἢ ὀρθογραφία τῶν πρωτοτύπων.

1. Ἀδελφὸς τοῦ ἀξιωματικοῦ Δ. Φλούλη, μέλους τοῦ «Συνδέσμου ἀδιαλλάκτων ἀξιωματικῶν» τοῦ 1923 καὶ ἀρχηγὸς τῶν πρώτων «Ταγματῶν Ἀσφαλείας» (1923), μονάδων πού διακρίνονταν γιὰ τὴν ἀντιμοναρχικὴ τους δράση.

ιδικός μου— νέος παράσχωαν υπηρεσίας και οικογενείας δωσάσης πολλούς αξιωματικούς τῆς Ἀμύνης ὁμόφρονας.

Πάρα πολὺ θὰ μὲ ὑποχρεώσητε ἂν κατορθώσητε νὰ τὸν τοποθετήσητε εἰς θέσιν τινὰ τῶν Μονοπωλείων ὅπουδήποτε τῆς Θεσσαλίας ἢ ἀλλαχοῦ.

Ἄγωνίζομαι πρὸ πολλοῦ νὰ εὕρω μίαν δουλειάν διὰ τὸν τίμιον αὐτὸν νέον και δὲν τὸ κατόρθωσα ἀκόμη. Θὰ σᾶς εἶμαι εὐγνώμων ἂν τὸν οἰκονομήσητε.

Μὲ πολλὴν ἀγάπην και ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν,

Γ. Κονδύλης

Στις 30 Ἰανουαρίου 1925 ὡς Ὑπουργὸς Ἑσωτερικῶν ζητοῦσε ἀπὸ τὸν Κουντουριώτη νὰ διορίσει τὸν ἀπόστρατο ταγματάρχη Ἀθ. Γκόπη «εἰ δυνατὸν ἐπιθεωρητὴν τῶν μονοπωλείων». Στις 6 Μαρτίου 1925, ζητοῦσε ἀπὸ τὸν Κουντουριώτη νὰ ἐνισχύσει ἡ Τράπεζα Ἀθηνῶν τὸν πρῶην ἀξιωματικὸ Τσαγκαράκη πού ἐξέδιδε τὴν ἱστορία τῆς ἀνακήρυξης τῆς ἑλληνικῆς Δημοκρατίας. Τὴν ἴδια περίπου περίοδο τῆς Ὑπουργείας του ὁ Κονδύλης παρακαλοῦσε «νὰ ἱκανοποιηθῆ ὁ ἐκλεκτὸς φίλος μας κ. Ἀσκούσης ἐν τῇ διατιμῆσει τῆς οἰκίας του ζητουμένης πρὸς ἀγορὰν ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς.» Στις 8 Ἰουνίου τοῦ ἴδιου χρόνου ζητοῦσε νὰ ἐνισχυθεῖ ὁ Κων. Καμπουράκης ἀπὸ τὴν Τράπεζα. Στις 7 Ἰουλίου παρακαλοῦσε νὰ διορισθεῖ «διαχειριστὴς τοῦ ἐν Κοζάνῃ Μονοπωλίου» ὁ Χ. Ριζόπουλος. Στις 3 Αὐγούστου ζητοῦσε τὸν διορισμὸ τοῦ Π. Περιστέρη «εἰς τὴν θέσιν διαχειριστοῦ - ἀποθηκαρίου μονοπωλείου Ἰωαννίνων».

Μεσολαβεῖ ἓνα κενὸ κατὰ τὴ περίοδο τῆς παγκαλικῆς δικτατορίας καὶ ἐπανέρχεται στις 27 Ἀπριλίου 1927 μὲ ἐπιστολόχαρτο τῆς πρωϊνῆς ἐφημερίδας Ἡ Ἑθνικὴ, ζητώντας τὸν διορισμὸ τοῦ Λεωνίδα Λεβῆ «εἰς τὴν ἐταιρίαν Γοῦλεν» τονίζοντας ὅτι εἶναι ὁμοϊδεάτης «ἐκ τῶν φανατικωτέρων» πού πρόσφερε «ὕπηρεσίας ὅλως ἐξαιρετικὰς εἰς τὴν ἐθνικὴν ἰδεολογίαν». Προσθέτει ἀκόμα ὅτι «εἶναι κουμπάρος μου ἐπὶ πλέον τὸν ἔχω στεφανώσει ὁ ἴδιος». Σὲ ἐπιστολόχαρτο ἐπίσης τῆς ἴδιας ἐφημερίδας ζητοῦσε στις 18 Μαΐου 1927 νὰ ἐξυπηρετηθεῖ «ὁ ἐκ Τρικκάλων φίλος μου κ. Λιάππης προερχόμενος ἀπὸ τὸ ὑποκατάστημα Λαρίσης». Στις 11 Νοεμβρίου 1927 μὲ ἐπιστολόχαρτο τοῦ Ἐθνικοῦ Δημοκρατικοῦ Κόμματος ζητοῦσε νὰ διορισθεῖ ὁ Θωμᾶς Μισίκας στὴν διαχείριση τοῦ μονοπωλίου. Στις 27 Ἰανουαρίου 1928 ζητοῦσε τὸν διορισμὸ τοῦ Εὐθ. Βασιλάκου στὸ ὑποκατάστημα Ξηροχωρίου. Στις 17 Ὀκτωβρίου 1928 ζητοῦσε νὰ ἐνισχυθεῖ ὁ Δ. Καλωταῖος καὶ ὁ ἀδελφός του. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ εἶναι γραμμένη καὶ παρακάτω ἐπιστολὴ (χωρὶς ἡμερομηνία).

Φίλτατε κύριε Κουντουριώτη,

Πολὺ θὰ μὲ ὑποχρεώσητε ἂν ὑποστηρίξητε τὸν Στρατηγὸν Μαντέλλον ὅπως καταλάβῃ εἰς τὸν ὄργανισμὸν ὑπεγγύων προσόδων μίαν θέσιν παραχωρουμένην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάννου Θεοδωρακάκου. Πρόκειται περὶ ἀξιωματικοῦ ὑπηρετήσαντος ἐνόρκως

ἐπὶ τριακονταετίαν καὶ ἀποστρατευθέντος ὅπως ὄλοι μας μὲ σύνταξιν γλίσχρα καὶ ἀνεπαρκῆ (. . .).

Στις 19 Φεβρουαρίου 1929 ζητοῦσε ἀπὸ τὸν Κουντουριώτη νὰ ὑποστηρίξει τὴν «Θεοδώρα Παπαβασιλείου πρῶην διδασκάλισσαν. . . ὁμοιδεάτιδα καὶ ἀναξιοπαθοῦσα». Στις 14 Μαΐου 1930, μὲ ἐπιστολόχαρτο πάντοτε τοῦ Ἐθνικοῦ Δημοκρατικοῦ Κόμματος, ζητοῦσε νὰ μὴ μετατεθεῖ ὁ Δημ. Μπαϊμπᾶς ἀπὸ τὸ ὑποκατάστημα Ἄγρινίου, «πρόκειται περὶ συγγενοῦς μου». Στις 12 Μαρτίου 1931 ζητοῦσε νὰ δοθεῖ μηνιαία προθεσμία στὸν Ἡλία Ἐφέσιο «ὅπως πληρώσῃ τὴν λήξασαν ὑποχρέωσίν του». Στις 28 Νοεμβρίου 1931 ἔγραφε: «Ἐπληροφορήθην ὅτι εἰς τὴν Ἑταιρίαν ὑπεγγύων προσόδων ἐχῆρεσε μία θέσις ἀποχωρησάσης τῆς ὑπαλλήλου κυρίας Δημητρακάκη. Πολὺ θὰ μὲ ὑποχρεώσητε ἐὰν δώσητε τὴν θέσιν αὐτὴν εἰς τὸν κ. Θεόδωρον Παπαγεωργίου. . .» Στις 16 Ἰουνίου 1932 εὐχαριστοῦσε γιὰ «τὴν χορηγηθεῖσαν ἀναβολὴν τοῦ δανείου τῆς οἰκογενείας Ἐξάρχου Ἄγρινίου». Στις 9 Σεπτεμβρίου 1932 ζητοῦσε τὸν διορισμὸ τοῦ Λιακατῆ ἐνῶ στὸ τελευταῖο σημεῖωμα τοῦ φακέλλου, γραμμένο τὸν Ἰούλιο τοῦ 1933 σὲ ἐπιστολόχαρτο τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, ὁ Κονδύλης, Ὑπουργὸς τῆς κυβέρνησης Π. Τσαλδάρη, ζητᾶει τὸ τελευταῖο του ἴσως ρουσφέτι ἀπὸ τὸν Κουντουριώτη, νὰ διορίσει δηλαδὴ τὸν Δ. Ρομπόκο «εἰς μία χηρεῦσαν θέσιν τῆς διαχειρίσεως Μονοπωλίων».

Ἄν ὑπολογίσουμε ὅτι ὅλες οἱ ἐπιστολὲς καὶ τὰ σημεῖωματα ποῦ παραθέτουμε ἐδῶ ἀπευθύνονται σὲ ἓνα μόνο ἄτομο χωρὶς ἰδιαίτερα ἐξέχουσα θέση, θὰ μπορέσουμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Γεώργιος Κονδύλης θὰ ἔγραψε ἑκατοντάδες ἀνάλογες ἐπιστολὲς σὲ διάφορους ὑψηλόβαθμους φίλους καὶ πελάτες του γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πολυπληθέστατη πελατεία του.

Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΟΥ Π. ΜΑΡΚΙΔΗ - ΠΟΥΛΙΟΥ ΓΙΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΣΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ

Λίγο μετὰ τὴν ἴδρυση τῆς Ἐπτανήσου Πολιτείας, στις 21 Μαρτίου τοῦ 1800, ὁ Πούλιος Μάρκου ἢ Βουκολίδης, ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς, ἐκδότες τῆς «Ἐφημερίδος» τῆς Βιέννης καὶ διευθυντὴς τῶρα τῆς Τυπογραφίας Πάνου Θεοδοσίου,¹ μὲ ὑπόμνημά του, τῆς 10 Μαΐου 1800,

1. Ὁ Πούλιος Μάρκου Βουκολίδης ἢ Π. Μ. Βουκόλης ἀναφέρεται ὡς προϊστάμενος (ἀρχιεργάτης) τοῦ τυπογραφείου Θεοδοσίου τὸ 1800· βλ. σχετικὰ Γ. Σ. Πλουμίδη, *Τὸ βενετικὸν τυπογραφεῖον τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Πάνου Θεοδοσίου (1755 – 1824)*, Ἀθήνα, 1969, σ. 58 καὶ 65.